

Forord

Året 1935 er et mærkeår for dansk grammatisk forskning og modersmålsundervisning. Her præsenterede Paul Diderichsen sin sætningsmodel, sætningsskemaet, på det 8. nordiske filologmøde i København, og året efter udkom foredraget i mødeberetningen.

Årene 1985 og 1986 markerer således 50-året for sætningsskemaet og dets offentliggørelse; og det er 40 år siden Elementær Dansk Grammatik udkom. I 1964 fremlagde Diderichsen sætningsskemaet endnu engang, inspireret af senere overvejelser. Det skete i artiklen 'Sætningsleddene og deres stilling – tredive år efter', trykt i 'Danica. Studier i dansk sprog. Til Aage Hansen'. Han glædede sig her over på et lille område at kunne skabe orden i kaos og formulere nye løsningsforslag på gamle syntaktiske problemer.

Redaktionen glæder sig over at sætningsskemaet stadig kan virke inspirerende 50 år efter, og vi er glade for at et stort antal forskere med deres bidrag til dette NyS nummer har vist at sætningsskemaet endnu ikke har nået pensions- eller museumsalderen.

I 1944 præsenterer Diderichsen i en kronik med titlen 'Grammatikkens Sjæl' sit skræmmebillede af datidens forstenede og dogmatiske sprogvidenskab, men samtidig ser han de spæde forsøg på at kombinere lingvistik med eksistensfilosofi og erkendelsesteori som et muligt vendepunkt. »Den store undren har manet selvfølgelighedens klamme gejster i jorden«, skriver han. Om dette udsagn var for optimistisk, kan der føres mange videnskabshistoriske debatter. For os er det vigtigt at fremhæve at Diderichsens syntaktiske tænkning ikke med årene selv er blevet til en af selvfølgelighedens klamme gejster. Det viser bl.a. artiklerne i dette bind, hvor der tænkes med, og især mod sætningsskemaet.

Sætningsskemaet fastholder sin aktualitet – både videnskabeligt og sprogpedagogisk. I en videnskabelig sammenhæng ved at paradigmet fører til stadig nye indsigter, samtidig med at det fortsat ægger til modsigelse. I en modersmålspedagogisk sammenhæng ved at det på halvtredsindstyvende år er uovertruffent og uomgængeligt – uanset hvilken sprogpedagogisk position man i øvrigt bekender sig til.

Den videnskabelige aktualitet kommer fra paradigmets grundantagelser: dels den vigtige skelnen (ikke adskillelse) mellem syntaks og topik, dels metodelærens grundprincip, maksimaludfyldningsprincippet. Den topiske analyse begynder i *Da havde Staten endnu ikke givet N. sine Ejendomme tilbage, som ...* og ikke i *John hit Mary*. Og selve den substantielle analyse af forholdet mellem syntaks og position i germanske sprog bliver genopdaget i disse år.

I sektionen Sætningsskemaets stilling argumenterer John Ole Askedal for feltanalysens relevans for formuleringen af sætningens pragmatiske udtrykssystemer. Lars Heltoft diskuterer en række problemer i forholdet mellem syntaks og topologi som udgangspunkt for et forsøg på at revidere skemaet. Hans Basbøll og Christer Platzack gør opmærksom på hvorledes Diderichsens analyser genopdages i disse år, dels i hollænderen Diks Functional Grammar, dels inden for de nyeste versioner af Chomskys transformationsgrammatik. I Kurt Braunmüllers og Hans-Peter Naumanns bidrag diskuteres skemaets frugtbarhed i sprogtypologisk og sproghistorisk sammenhæng. Naumann tager diskussionen om de oldgermaniske sprogs ledstilling op efter Fourquet og Diderichsen – men under inddragelse af den moderne sprogtypologiske forskning. Og endelig tager både Erik Hansen, Erik Vive Larsen og Lars Heltoft en række uløste problemer i beskrivelsen af dansk op.

Til den grammatiske del hører også Otto Glismanns artikel om tid og tempus i dansk. Den trykkes her fordi den er et bidrag til afklaringen af et af de sorteste kapitler i Elementær Dansk Grammatik.

Sektionen videnskabs- og faghistorie placerer Diderichsen dels i forhold til samtiden (Frans Gregersen og Carol Henriksen), dels i forhold til retorikken og dens ordo naturalis (Niels Haastrup). I Frans Gregersens artikel behandles Diderichsens problemfyldte forhold til den glossematiske strukturalisme – også ud fra et videnssociologisk synspunkt. Og endelig kommer den institutionelle problematik ind i Jørgen Chr. Bang og Jørgen Døørs artikel, som behandler strukturalismens og sætningsskemaets ideologiske funktioner i uddannelsessystemet.

Dette bind skal ikke blot være et mindeskrift eller et jubilæumsskrift. Mindeskrifter og jubilæumsskrifter anerkender og fejrer. Mener og håber man at en markering af jubilæet kan bidrage til nyt liv i diskussionen, at den, med Diderichsens ord kan føre frisk blod til hverdagens arbejde, så kan man lidt optimistisk opfinde ordet – et mærkeskrift, og det er hvad disse 13 bidrag udgør – et mærkeskrift.

Lars Heltoft

John E. Andersen